

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

*Επιμορφωτικό – υποστηρικτικό υλικό
Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες
μέσω εργαστηρίων» (MIS 5092064)*

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ 2014-2020» που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και
την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΑΙ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΩ –
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ & ΕΥΘΥΝΗ

Ψηφιακές δεξιότητες στη θεματική ενότητα «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» του Δημοτικού
Δεξιότητες του Νου στη θεματική ενότητα «Ενδιαφέρομαι και ενεργώ» του Γυμνασίου

Δημήτρης Διαμαντίδης

Μαρία Μαγαλιού: Η μάθηση μέσω των τεχνών και ο ρόλος της στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η προετοιμασία των παιδιών ώστε να γίνουν ενεργά, συμμετοχικά και υπεύθυνα άτομα, που αναγνωρίζουν και συνειδητοποιούν τη σημασία της προάσπισης των ανθρώπινων δικαιωμάτων για την ειρηνική συμβίωση αναδεικνύεται σε προτεραιότητα στις σημερινές πολυσύνθετες, πολυπολιτισμικές και ταχύτατα μεταβαλλόμενες κοινωνίες. Είναι λοιπόν εξαιρετικά σημαντικό να εφοδιάσουμε τα παιδιά με τις αξίες, τις στάσεις, τις δεξιότητες, τις γνώσεις και την κριτική κατανόηση που θα τους επιτρέπουν να λαμβάνουν υπεύθυνες αποφάσεις για το μέλλον το δικό τους και των κοινωνιών στις οποίες συμβιώνουν (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018).

Προς αυτή την κατεύθυνση είναι καίριας σημασίας οι υιοθετούμενες μαθησιακές και διδακτικές πρακτικές, αλλά και ο τρόπος λειτουργίας της τάξης και του σχολείου. Προφανώς, μαθησιακές πρακτικές που εμμένουν σε ένα στατικό, δασκαλοκεντρικό μοντέλο δεν συνάδουν με μια εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, σε αντίθεση με πρακτικές που αναδεικνύουν τον μαθητή/ τη μαθήτρια σε πρωταγωνιστή/τρια της μαθησιακής διαδικασίας, προωθούν μια κουλτούρα συνεργασίας, στοχασμού και διερεύνησης και καλλιεργούν την αυτενέργεια, την πρωτοβουλία, την κριτική σκέψη και τη δημιουργικότητα. Επιπλέον, οι δεξιότητες συνεργασίας, που είναι απαραίτητες στις δημοκρατικές κοινωνίες, αναπτύσσονται καλύτερα σε καταστάσεις συνεργατικής μάθησης, ενώ η κριτική σκέψη, θεμελιώδες χαρακτηριστικό του ενεργού πολίτη, ενισχύεται μέσα από ανοιχτές μαθησιακές διαδικασίες, που επιτρέπουν στα παιδιά να ανακαλύπτουν διαφορετικές πτυχές των γεγονότων και των αντικειμένων και να λαμβάνουν υπόψη διαφορετικές ερμηνείες των φαινομένων.

Εκτός όμως από τις μαθησιακές προσεγγίσεις που υιοθετεί ο/η εκπαιδευτικός, βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της κοινωνικής συναίσθησης και ευθύνης είναι και η λειτουργία του σχολείου με όρους ισότητας και δημοκρατίας. Είναι σημαντικό οι μαθητές/τριες να αισθάνονται στην τάξη και στο σχολείο τους ότι είναι σεβαστοί/ές ως άτομα, ότι η γνώμη τους ακούγεται και λαμβάνεται υπόψη στη λήψη αποφάσεων, ότι η διαφορετικότητά τους γίνεται αποδεκτή (Gollob, Krapf & Weidinger, 2007). Η κοινωνική ευθύνη, η συνεργασία, η αλληλεγγύη και ο δημοκρατικός τρόπος σκέψης δεν μπορούν να περιοριστούν στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, αλλά θα πρέπει να διαπερνούν και να νοηματοδοτούν όλες τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο σχολείο.

Η εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες μπορεί να συμβάλει καθοριστικά προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς διαμορφώνει ένα παιδαγωγικό κλίμα που ευνοεί την ελεύθερη έκφραση ιδεών, τη συνεργασία και την κριτική σκέψη και καλλιεργεί την αλληλεγγύη και την αποδοχή. Ο ρόλος της πολιτισμικής εκπαίδευσης στην προώθηση της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει υπογραμμιστεί σε επίσημα κείμενα ευρωπαϊκών και διεθνών φορέων. Έτσι, ήδη από το 1994 υπογραμμίστηκε ότι «η σημερινή πραγματικότητα της ανθρώπινης σκληρότητας ανά τον κόσμο, που εμφανίζεται και σε σύγχρονες κοινωνίες με υψηλό βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, έχει επιπτώσεις στα παιδιά και δημιουργεί την ανάγκη εκπαιδευτικών προτύπων που αναπτύσσουν την ευαισθησία προς τα προβλήματα κοινωνικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα. Η εκπαίδευση σε πολιτιστικά θέματα αποτελεί ουσιαστική συμβολή στο σεβασμό των πολιτισμών των μειονοτήτων και την αναγνώριση της

ύπαρξης διαφορών στα πλαίσια της κοινωνίας» (Εφημερίδα των Κοινωνικών Κοινοτήτων, 18/8/1994).

Στην Ατζέντα του 2ου Παγκοσμίου Συνεδρίου για την εκπαίδευση των Τεχνών στη Σεούλ (UNESCO, 2010) υπογραμμίστηκε ως ένας από τους τρεις βασικότερους στόχους για το μέλλον η αξιοποίηση των αρχών και των πρακτικών της εκπαίδευσης στις τέχνες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και πολιτισμικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος κόσμος. Ιδιαίτερα τονίστηκε η σημασία της εκπαίδευσης στις τέχνες για την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, η συμβολή της στην ανάπτυξη και διατήρηση πολιτισμικών ταυτοτήτων και στην προώθηση του διαλόγου ανάμεσα στους πολιτισμούς, αλλά και ο «επουλωτικός» της ρόλος μετά από συγκρούσεις και καταστροφές. Η ενίσχυση του ρόλου των τεχνών στην εκπαίδευση, ώστε να προωθηθεί η κοινωνική ευθύνη, η κοινωνική συνοχή, η πολιτισμική πολυμορφία και ο διαπολιτισμικός διάλογος ήταν επίσης ένα από τα βασικά θέματα που τέθηκαν, όπως και η αναγνώριση της σημασίας τους για την επίτευξη της δημοκρατίας και της ειρήνης, αλλά και για την «κοινωνική ανοικοδόμηση» κοινωνιών που έχουν πληγεί από βίαιες συγκρούσεις.

Ο πολίτης που ενδιαφέρεται για το κοινό καλό, που μπορεί να μεταλλάσσει τις πεποιθήσεις του, να προσαρμόζεται ομαλά στις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που συντελούνται, να κάνει τις επιλογές του ακολουθώντας αξίες όπως ο σεβασμός και η αποδοχή της ετερότητας (Μέγα, 2011) δεν μπορεί παρά να είναι ένας πολίτης κριτικά σκεπτόμενος.

Η ενασχόληση με τις τέχνες προωθεί την κριτική και δημιουργική σκέψη με έναν τρόπο γνήσιο και ουσιαστικό. Η κριτική σκέψη ορίζεται ως «νοητικο-συναισθηματική λειτουργία που ενεργοποιεί επιλεκτικά και συνδυαστικά γνωστικές δεξιότητες, λογικούς συλλογισμούς και μεταγνωστικές στρατηγικές, με τη βοήθεια των οποίων το άτομο επεξεργάζεται τα δεδομένα με λογικό τρόπο και αποστασιοποιημένο από τις προσωπικές του πεποιθήσεις και προκαταλήψεις, για να καταλήξει σε έγκυρα και λογικά συμπεράσματα, διαπιστώσεις, κρίσεις, πεποιθήσεις και επιλογές δράσης» (Ματσαγγούρας, 2001:77).

Μέσα από τη δημιουργική αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση διαμορφώνεται ένα κλίμα που ενθαρρύνει το παιδί να παρατηρεί, να ερευνά, να πειραματίζεται, να συγκρίνει, να φαντάζεται και να επινοεί, κάνοντας τους δικούς του συσχετισμούς (Τριλιανός, 2009). Κατά την παρατήρηση/ ακρόαση/ θέαση έργων τέχνης, αλλά και κατά την παραγωγή πρωτότυπων καλλιτεχνικών δημιουργιών από τους μαθητές/τις μαθήτριες αναπτύσσεται η γνωστική ευελιξία και η φανταστική σκέψη (Efland, 2002).

Ένα έργο τέχνης επιδέχεται διαφορετικών ερμηνειών, αναγνώσεων, θεάσεων. Ένα εικαστικό έργο τέχνης, μία μουσική παρτιτούρα, ένα λογοτεχνικό κείμενο, μια κινηματογραφική ταινία μπορούν να προσεγγιστούν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους από διαφορετικά άτομα. Κανένα έργο τέχνης δεν «εξαντλείται» σε μια ματιά/ ακρόαση/ ανάγνωση και κάθε άνθρωπος μπορεί να το νοηματοδοτεί με βάση τα δικά του χαρακτηριστικά, τις αξίες του, τις ανάγκες του και τις προσδοκίες του.

Η ενασχόληση λοιπόν με τις τέχνες προωθεί ένα κλίμα πολλών και διαφορετικών ερμηνειών και αναγνώσεων της πραγματικότητας, σε αντίθεση με τη λογική της μίας και μοναδικής σωστής απάντησης. Ευνοεί διαφορετικούς τρόπους συλλογισμού, προωθεί την αποκλίνουσα σκέψη (Gardner, 1990, Perkins, 1994, Κόκκος και συνεργάτες, 2011) και ενεργοποιεί τον κριτικό στοχασμό για γεγονότα, σκέψεις, ιδέες (Perkins, 1994). Κατ' αυτό τον τρόπο οδηγεί στη συνειδητοποίηση ότι κάθε πρόβλημα μπορεί να έχει περισσότερες από

μία λύσεις, ότι τίποτε δεν είναι μόνο «άσπρο» ή «μαύρο» και ότι υπάρχουν διαφορετικές απόψεις από τη δική μας που πρέπει να γίνονται σεβαστές. Οι τέχνες μπορούν να ανοίξουν δρόμους για έναν περισσότερο στοχαστικό τρόπο σκέψης και να προεκτείνουν τη σκέψη μας και τις αντιλήψεις μας για σημαντικά θέματα που αφορούν την καθημερινότητά μας.

Τα έργα τέχνης, μέσα από τη συμβολική τους γλώσσα, μπορούν να συμβάλουν στην ευαισθητοποίηση σε κοινωνικά θέματα που απασχολούν τη σχολική κοινότητα και την τοπική κοινωνία. Μέσα από μία κινηματογραφική ταινία, ένα μελοποιημένο ποίημα, ένα μουσικό έργο ή ένα λογοτεχνικό έργο, ένα γλυπτό ή έναν πίνακα ζωγραφικής οι μαθητές και οι μαθήτριες όχι μόνο ευαισθητοποιούνται, αλλά και μπαίνουν νοερά στη θέση των «πρωταγωνιστών», γεγονός που ενισχύει την ενσυναίσθηση και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την αποδόμηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Η συγκινησιακή δύναμη του έργου τέχνης κινητοποιεί συναισθηματικά τους μαθητές/τις μαθήτριες και τους κάνει να αναρωτηθούν για το μερίδιο ευθύνης που όλοι φέρουμε για μια κοινωνία ανοιχτή, δίκαιη και δημοκρατική, στην οποία καθένας έχει το δικαίωμα να αναγνωρίζεται ως αυτόνομη προσωπικότητα. Μπαίνοντας στη θέση των πρωταγωνιστών ή προσπαθώντας να αποκωδικοποιήσουν το μήνυμα που ένα έργο τέχνης σηματοδοτεί, γίνονται πιο ευαίσθητοι/ες και συνειδητοποιούν την επιτολαιότητα του να αξιολογούμε πολύ απλά και αβασάνιστα τις άμεσες εμπειρίες που έχουμε και να υιοθετούμε άκριτα γνώμες, κρίσεις, στάσεις. Μπαίνουν στη διαδικασία να αντιστέκονται σε υπεραπλουστευμένες και αυθαίρετες γενικευμένες αντιλήψεις, συνειδητοποιώντας πως πολύ συχνά συνιστούν διαστρεβλώσεις της πολύπλοκης κοινωνικής πραγματικότητας.

Η δημιουργική προσέγγιση οπτικών (φωτογραφίες, έργα ζωγραφικής) και οπτικοακουστικών (ταινίες μικρού μήκους) ή μουσικών (τραγούδι, αμουσικά κομμάτια) ερεθισμάτων μέσα από παιχνίδια, μουσικοκινητικές και θεατρικές δράσεις βοηθά τα παιδιά να αποσαφηνίσουν βιωματικά τους όρους «ρατσισμός», «κοινωνικός ρατσισμός», «στερεότυπα» και «προκαταλήψεις», να συνειδητοποιήσουν τα βασικά αίτια και τις συνέπειες αυτών στο χώρο του σχολείου και στην ευρύτερη κοινωνία, να τα συσχετίσουν με την καταπάτηση θεσμοθετημένων ανθρώπινων δικαιωμάτων, να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα του άλλου ενισχύοντας, παράλληλα, την αυτοεκτίμηση και την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ώστε τελικά να οδηγηθούν σε τρόπους δράσης και αντίδρασης (Τερζητάνου, 2016).

Εκτός όμως από την αξιοποίηση έργων τέχνης ως εργαλείων ευαισθητοποίησης, σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει και η δημιουργία ατομικών και συλλογικών έργων τέχνης από τους μαθητές/τις μαθήτριες. Οι τέχνες έχουν αποτελέσει διαχρονικά ένα πεδίο έκφρασης κοινωνικών διεκδικήσεων και αγώνων, έναν ειρηνικό τρόπο διαμαρτυρίας για κοινωνικές αδικίες και ανισότητες και αμφισβήτησης αυθαίρετων «παραδοχών», αλλά και ένα πεδίο αντανάκλασης των ανησυχιών και των αγωνιών των ανθρώπινων κοινωνιών για το παρόν και το μέλλον τους.

Μέσα από συλλογικές δημιουργίες, όπως ομαδικά εικαστικά έργα, αφίσες, κείμενα που προκύπτουν από δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, οπτικοακουστικές δημιουργίες, κόμικς, μουσικές συνθέσεις, οι μαθητές / οι μαθήτριες μπορούν να εκφράσουν τις σκέψεις, τις ιδέες, τις αντιλήψεις τους για θέματα που απασχολούν την τοπική κοινωνία και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον, μέσα από καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, όπως συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις ή εκδηλώσεις πολύτεχνης έκφρασης που προετοιμάζονται από τις σχολικές ομάδες και παρουσιάζονται στην τοπική κοινωνία, η

σχολική ομάδα και το σχολείο αναδεικνύονται σε πόλους μετάδοσης και διάχυσης κοινωνικών μηνυμάτων στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Μέσα από τη διεγερση πολλαπλών αισθήσεων και με την κατάλληλη χρήση, οι τέχνες κινητοποιούν το ενδιαφέρον των παιδιών, προκαλούν την ανάσυρση προσωπικών βιωμάτων και πεποιθήσεων, δίνουν χώρο για έκφραση συναισθημάτων και σκέψεων και οδηγούν σε μορφές ανοιχτής επικοινωνίας (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011). Η συγκινησιακή, γλωσσική, σωματική και κοινωνική εμπλοκή των μαθητών μέσα από τη ζωγραφική, τη μουσική, το θέατρο, τη φωτογραφία, τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία ανοίγει το δρόμο για τη διάπλαση πολιτών που δεν μένουν σιωπηροί και άπρακτοι, αλλά δρουν με κοινωνική συναίσθηση και ευθύνη για έναν δημοκρατικό, δίκαιο και ειρηνικό κόσμο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Efland, A. (2002). *Art and Cognition. Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1994). Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 21ης Ιουνίου 1994 σχετικά με την πολιτιστική και καλλιτεχνική διάσταση της παιδείας, 18/8/1994, ανακτήθηκε από το δικτυακό τόπο: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.1994.229.01.0001.01.ELL&toc=OJ%3AC%3A1994%3A229%3ATOC, στις 29/05/2021.
- Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. California: The Getty Center for Education in the Arts.
- Gollob, R., Krapf, P. & Weidinger, W. (επιμ.) (2007). *Εξερευνούμε τα δικαιώματα του παιδιού, Εννέα μικρά project για το Δημοτικό Σχολείο* (Επιμ. Ελληνικής Έκδοσης.: Κ. Τούρα, μετ.: Α. Αρώνη). Συμβούλιο της Ευρώπης. Ανακτήθηκε από τον δικτυακό τόπο: <https://www.living-democracy.com/pdf/el/V5/V05.pdf> στις 29/05/2021.
- Κόκκος, Α. & συνεργάτες. (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Μαλαφάντης, Κ., & Καρέλα, Γ. (2012). *Για μια ποιοτική εκπαίδευση: Οι τέχνες στην εκπαίδευση και η έννοια της διαφορετικότητας μέσα από την τέχνη*. Ανακοίνωση στο Πανελλήνιο συνέδριο με διεθνή συμμετοχή: *Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Τάσεις και Προοπτικές*, Αθήνα.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2001). *Στρατηγικές διδασκαλίας: Η κριτική σκέψη στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μέγα, Γ. (2011). *Τεχνικές στοχαστικής και γλωσσικής ενεργοποίησης των μαθητών μέσα από τις τέχνες. Θεωρητικές και πρακτικές προτάσεις*. Στο: Μ. Αργυρίου & Π. Καμπύλης (επιμ.). *Πρακτικά 4ου Διεθνούς Συνεδρίου: Τέχνες και Εκπαίδευση-Δημιουργικοί Τρόποι Εκμάθησης των Γλωσσών*, Μάιος 2011, Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης-Εργαστήριο Τέχνης και Λόγου Π.Τ.Δ.Ε. ΕΚΠΑ.
- Perkins, D. (1994). *The Intelligent Eye: Learning to Think by Looking at Art*. Los Angeles, California: The Getty Education institute for the Arts.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2018). *Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για το Δημοκρατικό Πολιτισμό, τόμος 1, Μετάφραση στα Ελληνικά* : New Wrinkle, ActionAid Hellas.

- Τερζητάνου, Χ. (2016). Πρόληψη και αντιμετώπιση του κοινωνικού ρατσισμού με τη βοήθεια των τεχνών: παραδείγματα εκπαιδευτικών εργαλείων και δραστηριοτήτων. Στο Γρόσδος, Σ., Κόπτσης, Α., Ρουμπίδης, Χ., Τσιβάς, Α. (επιμ.) (2016). Σχολική Βία και Εκφοβισμός, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου, 8-10 Απριλίου 2016. Θεσσαλονίκη: Περιφερειακή Διεύθυνση Π.Ε. & Δ.Ε. Κεντρικής Μακεδονίας
- Τριλιανός, Α. (2009). Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της. Αθήνα: Ατραπός-Περιβολάκι.
- UNESCO (2010). The Second World Conference on Arts Education Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education. Ανακτήθηκε από τον δικτυακό τόπο: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Seoul_Agenda_EN.pdf στις 29/05/2021.